

Latinamerika: Er revolutionernes tid forbi?

Latinamerika var et scenarium for revolutioner og blodige statskup i det 20. århundrede. I dag er venstrefløjen splittet om spørgsmålet om globalisering, modernisering, neoliberalisme og samfundsændring. Alligevel lever oprøret videre i Latinamerika.

Af Hugo Cancino

I det 20. århundrede blev Latinamerika kaldt *revolutionens kontinent*, og denne benævnelse indgår som en komponent i mytedannelsen om Latinamerika som fortrop for *den tredje verdens revolution*, og under studenteroprøret i Europa i 1968. Efter 1968 levede myten videre i de store og små revolutionære kredse rundt omkring i verden sammen med mindet om den argentinsk-cubanske revolutionshelt, Ernesto Che Guevara, som blev dræbt i Bolivia i 1967. Che Guevaras figur blev til et ikon, og efter den kolde krigs afslutning forvandlede Che-figuren sig til et symbol for oprøret imod globalisering og den nye verdensorden (Cancino, 2004: 1). I denne artikel vil vi kun referere til de politiske partier og politiske bevægelser på venstrefløjen og ikke til de forskellige sociale og etniske bevægelser, som også spiller en politisk rolle men uden at være politiske partier, idet der inden for deres organisatoriske rammer findes forskellige politiske positioner, f.eks. bondebevægelser og indianske bevægelser.

Selve symbolet på det revolutionære Latinamerika: Ernesto 'Che' Guevara

Hvis man antager, at begrebet revolution antyder gennemførelse af en drastisk og radikal forandring af den sociale orden, som omfatter magt, produktionsforhold, kultur og livsstil, er det kun den cubanske revolution fra 1959, som kan leve op til denne definition. Den mexicanske revolution, 1911-1919, som udviklede sig til et bevæbnet bonde- og folkeoprør imod Porfirio Díaz' diktatur, sejrede over diktatorens hær, men den postrevolutionære politiske elite indfrie aldrig oprørets hovedkrav om en gennemførelse af en gennemgribende jordreform. Den argentinske historiker Adolfo Gilly kalder denne proces for den uafbrudte revolution (Gilly, 1993: 360). Den sejrende cubanske revolution i 1959 satte gang i en langvarig periode af guerillakrig i mange latinamerikanske lande. Det var den cubanske ledelses projekt at udbrede revolutionen i hele Latinamerika under forudsætning af, at de sociale, politiske og økonomiske forhold for revolutionen var ens i alle lande. De spredte guerillagrupper fik aldrig solid forankring og støtte i landdistrikterne og heller ikke i byerne, og det var derfor relativt let for det lokale militær at nedkæmpe dem. Den eneste undtagelse var den *Nicaraguanske Sandinistiske Befrielseshær*, som stod i spidsen for et folkeligt oprør, der fjernede diktator Somoza fra magten i 1979. Befrielseshæren dannede regering og regerede landet indtil 1990, hvor den tabte præsidentvalget til højrefløjen.

Det var således praktisk talt kun den cubanske revolutionære proces og i mindre grad den nicaraguanske for hvem det lykkedes at bygge et nyt samfund op. Den chilenske vej hen imod socialismen under Allendes regering i Chile, som ville gennemføre dybtgående samfundsforandringer ved hjælp af parlamentet, blev brutalt stoppet af Pinochets statskup i 1973. Den latinamerikanske venstrefløj var barn af Kommunistisk Internationales dogmatiske og kanoniserede marxisme (Hodges, 1974: 18). *Den Kommunistiske Internationale*, mere kendt som den 3. Internationale, blev oprettet i 1919 efter det russiske kommunistpartis initiativ som en revolutionær verdensorganisation med det formål at samle arbejder- og kommunistpartierne. I en resolution af 1925 vedtog den Kommunistiske Internationale, at "leninismen" (efter V. Lenins ideologisk arv) var det 20. årh. Marxisme. Marxismen-leninismen blev sidenhen en kanoniseret og dogmatisk udgave af den klassiske marxisme (Degras, 1971: 188-200). I Latinamerika, ligesom i andre verdensdele, fulgte

kommunistpartierne trofast Den Kommunistiske Internationales skiftende taktiske og strategiske retningslinjer, som ikke passede helt til de forskellige nationale, sociale og kulturelle forhold. På denne måde støttede de latinamerikanske kommunister de mellemamerikanske diktaturer under påskud af, at disse gjorde fælles sag med de allierede lande, USA og Sovjetunions kamp mod Nazi-Tyskland i 1940'erne (Mires, 1978: 64-65; Black, 1981: 30) De altid små kommunistiske partier havde spillet en ubetydelig rolle i Latinamerikas revolutionære processer og i de sejrende revolutioner i Cuba og Nicaragua. Begge revolutioner var i deres oprindelse folkelige og nationale bevægelser med rødder forankret i den latinamerikanske virkelighed. Militærkuppet i Chile i 1973 og udbredelsen af militærdiktaturet i den sydlige del af Latinamerika satte et *punktum finale* for den langvarige sociale og politiske mobiliseringsbølge i Sydamerika i konteksten af den kolde krig. En undtagelse i Latinamerika var den nicaraguanske revolution i 1979 og guerillabevægelsernes opsving i 1980'erne, som ikke førte til et revolutionært gennembrud. De latinamerikanske venstrefløje blev i diktaturlandene, Brasilien, Uruguay, Argentina og Chile næsten udraderet sammen med de sociale og faglige bevægelser.

På det internationale plan var den marxistisk-leninistiske diskurs og det sociale paradigme, som stammede fra den Kommunistiske Internationale, dermed reelt i opløsning allerede inden Berlinmurens fald. De militære regimer i den sydlige del af Latinamerika formåede i løbet af ca. to årtier at forandre de latinamerikanske samfund og det økonomiske system radikalt i retning af en neoliberal orden. Hvordan venstrefløjen reagerede overfor dette nye scenarium, som opstod i en globaliseringsproces, og hvilken type venstrefløj, der kæmpede videre for et nyt alternativ overfor den bestående neoliberale orden, er netop de spørgsmål, som diskuteres i det følgende. Indledningsvis forudsættes det, at der findes tre kategorier af venstrefløje i dagens Latinamerika: *den traditionelle, den fornyede og den nationalfolkelige venstrefløj*. I det følgende vil jeg prøve at give et svar på denne problematik ved at analysere de tre forskellige typer af venstrefløjspartier og -bevægelser samt deres projekter.

Venstrefløjen fra Den Kolde Krigs afslutning indtil i dag

Den latinamerikanske venstrefløj blev ligesom det internationale venstre stærkt påvirket af den sovjetiske bloks sammenbrud i 1989-91. Selv om ikke alle venstrefløjsbevægelser havde fulgt det sovjetiske forbillede, og selv om de kommunistiske partiers indflydelse allerede var i forfald lang tid før 1989-91, så betød dette brud alligevel, at venstrefløjens ideologiske paradigme, dens identitet og den kritiske samfundsviden gik ind i en dyb og endnu ikke afsluttet diskursiv krise (Therborn, 2007). Denne krise hænger

ikke mindst sammen med, at globaliseringsprocessens accelerering blev et synligt fænomen i 1990'erne i Latinamerika gennem de såkaldte moderniseringsprocesser, der skabte et nyt politisk, socialt og kulturelt landskab i stort set alle latinamerikanske lande. Det neoliberale paradigme, som blev fremherskende i denne globaliseringsproces, indebar, at der blev gennemført omfattende strukturreformer og privatiseringer, og at statens økonomiske og sociale rolle blev reduceret drastisk.

Den globaliserede kapitalisme skabte nye antagonismer mellem centrum og periferi og nye konflikter inden for den tredje verdens lande. På lokalt og globalt plan opstod der nye politiske, sociale og etniske aktører, ikke mindst de oprindelige folkeslags bevægelser, baseret på etnicitet, som umiddelbart ikke kunne repræsenteres via det traditionelle partipolitiske system, herunder venstrefløjen (Cancino, 2005: 329-348). Den latinamerikanske venstrefløj i dens forskellige tendenser var nødt til at tage stilling til den nye verdensorden under USA's hegemoni og til de neoliberale paradigmer, som udgør en model der medfører en total omstrukturering af systemet på basis af markedet som determinant for økonomi, politik og kultur. De forskellige venstrefløjes holdninger (positionering) til disse fænomener udgør grundlaget for deres forskellighed. På baggrund af denne globale kontekst og Latinamerikas historiske og ideologiske kontekst kan man skelne mellem en traditionel, en fornyet og en nationalfolkelig venstrefløj.

Den traditionelle venstrefløj

Som traditionel venstrefløj forstås en venstrefløj, der stadigvæk reproducerer en ideologisk diskurs, som finder sine referencerammer i den russiske revolution i 1917 og i den *Kommunistiske Internationales* kanoniserede marxisme-leninisme (Claudin, 1975: 46-102). I Latinamerika dækker denne kategori over de gamle kommunistiske partier, Cubas partistat, Colombias guerillabevægelser, de maoistiske grupper som fx *Den Lysende Sti* i Peru samt de trotskistiske grupperinger. De afindustrialiseringsprocesser, som blev gennemført af de militære diktaturer, især i Chile og Argentina, ved at afvikle den nationale substitutionsindustri, har medført en betydelig reduktion af industriarbejderklassen, som ifølge de marxistiske partiers teoretiske grundlag udgør revolutionens historiske subjekt. I de nye markedsorienterede økonomier er der opstået nye kategorier af arbejdere både i byerne og ude på landet samtidig med, at den ekstreme fattigdom har mangfoldiggjort lumpenproletariatet, dvs. de allerfattigste, der ikke har den traditionelle industriarbejderklassens sammenhængskraft. De latinamerikanske lande er som nævnt også blevet præget af etniske konflikter, herunder indianerne, der kæmper for at forsvare deres kultur og deres levevis, som trues af de accelererede moderniseringsprocesser. De nye folkelige og etniske aktører lader sig ikke styre

af de traditionelle politiske partier, og de har dannet deres egne bevægelser. Den traditionelle venstrefløj overlever i små enklaver i samfundet, men dens diskurs, slagord og politiske sprog kan ikke samle de brede lag af folkelige og etniske grupper. Dens faglige og parlamentariske repræsentation er meget begrænset. Den traditionelle venstrefløj, dvs. kommunistpartierne, er meget svage eller ikke-repræsenteret i de latinamerikanske parlamentariske organer. Indtil 1973 var Chiles kommunistparti det største og mest indflydelsesrige kommunistiske parti i Latinamerika, og nu har partiet ingen parlamentarisk repræsentation. Ikke desto mindre bevarer partiet nogen styrke i arbejder- og studenterbevægelser.

Den fornyede venstrefløj

I gruppen af den *fornyede venstrefløj* inkluderes de partier og bevægelser med rødder i den revolutionære marxisme, som inden og efter den kolde krigs afslutning har gennemgået en dybtgående fornyelsesproces med hensyn til den ideologiske diskurs. Disse partier har endvidere i deres principerklæring antaget de liberale demokratiske værdier og taget afstand fra enhver form for diktatur og brug af voldelige midler for at erobre magten. Med forskellig grad af kritiske overvejelser har de i deres *fornyelsesproces* taget mod den neoliberale orden sammen med globaliseringsprocessens udfordringer.

Det drejer sig om partier, som har fået regeringsmagten alene eller i alliance med andre. Som eksempel kan nævnes *Det Socialistiske Parti* i Chile, som er med i *Den Demokratiske Sammenslutning*, der har regeret Chile siden Pinochets afgang i 1990, og *Det Brasilianske Arbejderparti*, hvis leder, Lula da Silva, en tidligere metalarbejder, har siddet som landets præsident siden 2002. I Chiles tilfælde med *Socialistpartiet* og *De Kristelige Demokrater* ved magten blev der sat gang i en fredelig overgang fra diktatur til et begrænset demokrati, som holdt sig inden for Pinochets grundlovsramme af 1980, og disse partier videreførte den neoliberale økonomiske politik fra Pinochet. Denne politik har på den ene side muliggjort en høj makroøkonomiske vækst i Chile, på den anden side har den øget de allerede eksisterende sociale uligheder og den ekstreme fattigdom. *Socialistpartiet* har øjensynligt droppet den kamp for et socialt retfærdigt samfund, som Salvador Allende døde for, og den neoliberale ideologi er paradoksalt nok blevet den hegemoniske diskurs under Socialistpartiets ledelse. I Brasilien har Lula da Silva formået at effektivisere og modernisere økonomien inden for den neoliberale model. Han har dog indtil videre glemt sine løfter om at gennemføre en jordreform og andre strukturelle forandringer i et land, hvor der – ligesom i Chile – er meget store indkomstforskelle mellem rig og fattig. Lulas Arbejderparti har lidt den samme skæbne som det Chilenske Socialistparti. Den militante marxistiske revolutionære diskurs og dets stærke anti-imperialistiske position er blevet til en neoliberal politik

og til en accept af globaliseringen under USA's hegemoni.

Den nationalfolkelige venstrefløj

De nationale folkelige bevægelser udgør et tilbagevendende fænomen i Latinamerikas historie i det 20. århundrede, og disse bevægelser har affødt revolutioner og særdeles betydelige sociale bevægelser. Hermed mener jeg især den såkaldte *klassiske populisme*, der først og fremmest omfatter peronismen i Argentina og varguismen i Brasilien i 1950'erne, men også den cubanske og sandinistiske revolution i dens oprindelige ideologiske diskurser (Jf. Mires, 1978: 108-137; Cancino, 1984: 147). Disse bevægelser er nationale i den forstand, at de kæmper for at dekonstruere grundlaget for den oligarkiske nationalstat med udgangspunkt i de interesser, som folket, – *el pueblo* – har, samt for konstruktionen af en ny stat. Nationalstaterne i Latinamerika blev dannet i perioden fra ca. 1830 til 1890 efter løsrivelsen fra den spanske kolonimagt. Oligarkiet, dvs. efterkommerne af de spanske erobrere som var storgodsejere og købmænd samt den intellektuelle elite, gjorde staten til et magtsystem, hvor flertallet, der bestod af indianere, mestitser, sorte og fattige, blev lukket ude fra magt, kultur og rigdom (Cancino, 1998: 10-12). De nationale folkelige bevægelser, som fik regeringsmagten i Argentina, Brasilien og Mexico i 1940'erne og 1950'erne gennemførte et radikalt velfærdreformprogram og satte desuden gang i en industrialiseringsproces. Disse nationale folkelige bevægelser blev kaldt *populister* af både venstre- og højrefløj i Latinamerika. Termen *populisme* har således en tydelig negativ klang både i Europa og i Latinamerika, idet den er blevet næsten synonym med demagogi og overbudspolitik (Vázquez, 2004: 4). I denne artikel anvendes derfor udtrykket *nationale folkelige bevægelser* efter et forslag fra den argentinske politolog, Gino Germani (Germani, 1962).

Guevaras moderne arotager? Den venezuelanske præsident Hugo Chavez

I denne forbindelse kan man pege på, at disse bevægelser udløser en revolutionær dynamik gennem deres diskurs, idet de konstituerer folket som politisk

handlende subjekter i kampen for at rekonstruere nationalstaten og skabe en ny social orden til gavn for folket. Diskursteoretikeren og politologen Ernesto Laclau har forklaret begrebet *populisme* sådan, at folket bliver en essentiel kategori i den politiske videnskab og et centralt subjekt i den demokratiske kamp i det politiske felt (Laclau, 2005: 93-100). *Populismen* er folkets opståen som historisk subjekt, hvor det sociale felt er blevet spaltet i et antagonistisk forhold mellem folket og den anti-folkelige blok. Denne dikotomisering af samfundet finder sted i konteksten af en dyb politisk krise, hvor det bestående partisystem ikke kan kanalisere de forskellige heterogene folkelige krav, dvs. en repræsentationskrise er til stede. Dette scenario var til stede i Argentina før den karismatiske leder Perón vandt præsidentvalget i 1946 med 55 procent af stemmerne, hvor han blev bakket op af en anti-oligarkisk social blok imod højrefløjen med støtte fra kommunistpartiet. Et lignende politisk krisefænomen blev synligt i Venezuela i 1998, i Ecuador i 2006 og i Bolivia i 2006 før valget af henholdsvis Hugo Chávez, Rafael Correa og Evo Morales.

Inden det nationalfolkelige brud fandt sted i de tre lande, blev der gennemført radikale neoliberale reformer, som bl.a. førte til privatisering af offentlige virksomheder og drastiske nedskæringer af statsudgifterne, hvilket medførte en stærk reduktion af den sociale service. Civilsamfundet gjorde oprør mod denne tilstand. De forskellige forsøg fra den traditionelle politiske elite på at dæmpe de folkelige protester mislykkedes, og det politiske og sociale felt blev fyldt med en ny diskurs og med karismatiske ledere, som formulerede de folkelige krav i et fælles projekt. Dette projekt forvandlede de forskellige segmenter af folket til kollektive aktører. En ny radikal nationalfolkelig venstrefløj blev født med Hugo Chávez, Evo Morales og Rafael Correa, og denne nye venstrefløj sidder ved magten i Venezuela, Ecuador og Bolivia. Den spanske avis *El Mundo* kaldte for nylig disse lande for "en blok af revolutionære lande" (*El Mundo*, 8.11.2007: 24). Spørgsmålet er dog, hvordan man definerer en revolution.

Er det volden i form af folkets væbnede oprør eller er det anvendelsen af guerillakrig som definerer en revolution? Eller er det de drastiske og radikale forandringer, som den revolutionære proces kan have medført? Hvis man refererer til det klassiske revolutionsparadigme, som er skabt på baggrund af *den franske revolution* i 1789 og *den russiske revolution* i 1917, kan de nationale folkelige bevægelser ikke være revolutionære, idet de har fået regeringsmagten ved et almindeligt valg. Både Chávez, Morales og Correa har fået mere end 50 procent af stemmerne ved præsidentvalgene i deres respektive lande. Deres styrke ligger især i, at det er lykkedes dem at konstruere folket som et historisk subjekt. De tre nævnte nationale folkelige regeringer afviser med bestemthed det neoliberale paradigmes anvisninger. De står derimod

for en mere dynamisk rolle til staten med hensyn til økonomien og implementeringen af en social- og uddannelsespolitik til gavn for de fattige. Ydermere står de for opbygningen af en ny statsform, som skulle muliggøre indførelsen af et radikalt demokrati med en mere direkte folkedeltagelse. Disse regeringer stiller krav til USA om at respektere det nationale suverænitetsprincip, som længe er blevet krænket af den amerikanske administration.

De nationale folkelige bevægelser i Ecuador kræver respekt for de indianske folk, som udgør befolkningsflertallet, samt respekt for deres ret til at leve med egne kulturer og sprog i den nye verdensorden, hvor globaliseringsprocesserne tenderer til standardisering og homogenisering. Indianerne, som i Bolivia udgør kernen af den nationale folkelige bevægelse, vil ikke byde moderniteten og moderniseringsprocessen velkommen, hvis disse processer vil betyde en direkte overførelse af de vestlige paradigmer. De nationale folkelige bevægelser har forskellige navne: *Movimiento Bolivariano* i Venezuela, *MAS* (Bevægelsen henimod Socialisme) i Bolivia, og i Ecuador *Nuevo País* (Nyt Land), *Poder Ciudadano* (Borgermagt) og den indianske bevægelse *PaChakuti*.

I modsætning til det traditionelle venstre har den nationale folkelige venstrefløj ingen revolutionsteori eller nøje beskrivelse af det forestillede ideelle samfund. Til gengæld har den en ideologisk diskurs, der rummer etnisk-nationalistiske og radikale demokratiske komponenter, som er med til at give diskursen en identitet. Den nationale folkelige diskurs, som er artikulert som en radikal venstreorienteret diskurs, har en stærk appel i de lande, hvor indianerne, mestitserne, de sorte eller de farvede har levet under social, politisk og etnisk undertrykkelse lige fra kolonitiden og til i dag. Denne venstrefløj bruger som mobiliserende motiver skikkelser og helte fra uafhængighedskampen mod Spanien i det 19. århundrede, som fx Simón Bolívar i Venezuela, og i Bolivia, *Tupac Amaru* samt *Tupac Catari*, to indianske ledere som gjorde oprør med spanierne i 1700-tallet. De nye nationale folkelige venstrefløje er dybt forankret i deres landes historie både før koloniseringsprocessen og efter uafhængigheden fra Spanien, hvor kreolerne, dvs. efterkommerne af de spanske erobrere, byggede den nationale oligarkiske stat, som befæstede undertrykkelsen af indianerne og mestitserne, de to grupper, der altid har udgjort flertallet i Latinamerika samt det sociale grundlag for den nationale folkelige venstrefløj.

Konklusion

Hvis man definerer revolutionen i den klassiske forstand fra den franske eller den russiske revolution, eller ud fra Kommunistisk Internationales forestillinger, så er revolutionernes tid forbi. Men oprøret nedefra lever og har det godt i globaliseringstiden i Latinamerika. De nye nationale folkelige bevægelser i Venezuela, Ecuador og Bolivia har formået at opfordre

og organisere, både politisk og ideologisk, de mest undertrykte og fattige befolkningslag, som omfatter de indianske folk, mestitserne og de farvede. Disse bevægelser har gjort folket til historiske aktører, som er kommet ind i det politiske scenario for at blive. Deres projekt støder mod den bestående neoliberale orden i Latinamerika og mod globaliseringsmodellen under det amerikanske hegemoni. Den negative dimension hos disse bevægelser findes i deres karismatiske ledes tendens til at udvikle autoritære styreformer. Denne tendens hænger sammen med den traditionelle politiske autoritære kultur, som de klassiske nationale folkelige bevægelser gav udtryk for under Perons styre i Argentina, 1946-1966, og Getulio Vargas i Brasilien, 1930-1945, 1950-1954. Dette fænomen viser sig tydeligt i Hugo Chávez' nyligt mislykkedes forsøg på at ændre Venezuelas grundlov med henblik på at give ham mulighed for evigt genvalg som præsident. Hans forslag om en grundlovsændring blev nedstemt den 2. december 2007 af et flertal på ca. 50,3 procent af vælgerne.

Det traditionelle marxistiske venstre har ingen betydelig politisk indflydelse i dagens Latinamerika. Den fornyede venstrefløj, herunder Chiles Socialistiske Parti og Det Brasilianske Arbejderparti, forvalter det neoliberale system henholdsvis i Chile og Brasilien, og disse partier har forladt utopien om et demokratisk socialistisk samfund. Derfor er denne venstrefløj accepteret i brede kredse i den vestlige verdens politiske elite f.eks. i USA og EU som en moderne pragmatisk venstrefløj i modsætning til det nationale folkelige venstre, som repræsenteres af Hugo Chávez, Evo Morales og Rafael Correa. Den internationale venstrefløj støtter Chávez, Morales og Correa for deres konsekvente afvisning af det neoliberale paradigme og det amerikanske hegemoni. Det nationale folkelige venstre er således et udtryk for det latinamerikanske folks ikke-afsluttede oprør.

Hugo Cancino, dr. phil i historie, professor ved Institut for Sprog og Kultur, Aalborg Universitet

Bibliografi

Black, G. (1981): *Triumph of the People. The Sandista Revolution in Nicaragua*. London: Zed Press.

Cancino, H. (1984): *Las raíces históricas e ideológicas del movimiento sandinista. Antecedentes de la Revolución Nacional y Popular Sandinista*. Odense: Odense University Press.

Cancino, H. (1998): "Nation og national identitet i det post-koloniale Latinamerika". *Den Jyske historiker* nr. 81. Aarhus. Historiske Institut, AU: 9-20.

Cancino, H. (2004): "Ernesto "Ché" Guevara intelectual moderno. Para una crítica de su pensamiento político". *Sociedad y Discurso*, nr. 5, Institut for Sprog og Kultur,

Aalborg Universitet, 2004. www.discurso.aau.dk (5. december 2007)

Cancino, H. (2005): "Indianisme-diskursen og den kritik af modernisering og globalisering". In: Schlosser, J.T. (red.): *Kulturelle und interkulturelle Dialoge. Festschrift Für Klaus Bohnen zum 65. Geburtstag*. København-München: WilHem Fink Verlag: 329-348.

Claudin, F. (1975): *The Communist Movement from Comintern to Cominform*. London: Penguin Books.

Degras, J. (1971): *The Communist International, 1919-1943*. London; Frank Casa.

Germani, G. (1962): *Política y sociedad en la época de transición. De la sociedad tradicional a la Sociedad de Masas*. Buenos Aires: Paidós.

Gilly, A. (1993): *The Mexican Revolution*. London: Verso

Hodges, D.C. (1974): *The Latin American Revolution. Politics and Strategy from Apr Marxism to Guevarism*. New York: William Morrow and Company.

Laclau, E. (2005): *On Populist Reason*. London: Verso

Mires, F. (1978): *La Revolución no es una isla*. Caracas: Ediciones Hombre Nuevo.

El Mundo, 8.11.2007

Therborn, G. (2007): "After Dialectics: Radical Social Theory in a Post Communist World". *New Left Review*, nr. 33, januar-februar, pp.63-114.

Vázquez, F. (2004): *Política en América Latina: Debate contemporáneo sobre el fantasma del populismo*. México: Centro Latinoamericano de la Globalidad.